

KAJ JE NAROD*

Rudolf Mencin

I

Narodi ali nacije so v današnjem svetu splošno priznani družbeni fenomen, s katerimi se vsak dan srečavamo, ko govorimo in razpravljamo o njih koeksistenci, njih enakopravnosti, svobodi, suverenosti in njih pravici do samoodločbe. Razumljivo bi tedaj bilo, da si skušamo o narodu ustvariti čim jasnejšo predstavo, zlasti ker zadevamo na vsakem koraku na vprašanja, ki živo posegajo v našo narodno eksistenco. Vendar nam je bil narod zmerom bolj čustvena zadeva kot predmet razumskega razglabljanja in o sami teoriji naroda imamo, če izvzamemo standardno Kardeljevo delo, razmeroma skromno literaturo. A prav majhni narodi v našem položaju imajo največ razloga razmišljati o pogojih svoje eksistence in ne morejo dopuščati, da bi jih razne nedognane ali modne teorije begale v spoznavanju življenjskih nujnosti.

Zgrešeno bi bilo, če bi hoteli svoje narodne zadeve obravnavati in reševati brez zveze s splošnimi narodnimi vprašanji, če bi si hoteli ustvariti svojo teorijo o narodu za domače slovenske ali jugoslovanske potrebe. Radi bi bili v svetu priznani, radi bi uveljavili vse pravice, ki ki jih priznavajo narodom v svetu, zato je treba, da izvajamo svoje lastne eksistenčne pravice iz splošno priznanih pravic, kakor izhajajo iz bistva narodnega pojava samega. Torej je naša prva naloga, da skušamo razumeti in definirati moderni pojav naroda ne glede na različnost njegovega nastanka.

Kaj je narod danes, najlaže ugotovimo ob primerjanju njegovih različnih tipičnih predstavnikov, ki jim nesporno priznavajo značaj naroda. (Ne bi jih našteval, vsi so zastopani v OZN.) Ob tem primerjanju lahko ugotovimo, da ni med njimi naroda brez lastnega ozemlja in tudi ne brez neke mere politične samostojnosti. *Narod je potemtakem teritorialna in hkrati politična kategorija.* Ta njegov značaj se zdi sam po sebi umeven, ker sicer ne bi narodom brez razlike vsaj načelno priznali pravice samoodločbe, suverenosti in enakopravnosti. Odločna razlika med Zahodom in Vzhodom pa je v tem, da Zahod pojmuje narod zgolj kot politično kategorijo in ga isti z zavestno skupnostjo državljanov in sta torej narod in država neločljivo združena, medtem ko Vzhod in z njim tudi mi poudarjamo jezikovno-etnično-kulturni značaj naroda in ga le v praksi, ne pa v teoriji obravnavamo tudi kot politikum.

Za Zahod tako rekoč poseben problem naroda ne obstaja, obstaja zanj le problem narodne države, nasprotno pa obravnava Vzhod narod kot posebno kategorijo, neodvisno od države, kar nam nalaga dolžnost, da se posebej z njim ukvarjamo.

Pri nas velja kot nesporno, da je narodna eksistenca neodvisna od države, obenem pa se zavzemamo za samostojnost, enakopravnost, samo-

* Objavljamo kot prispevek k preučevanju nacionalnega vprašanja uvodni del in sklepne opombe iz razprave, ki nam jo je poslal Rudolf Mencin. — *Op. ur.*

odločbo narodov, ki so politični postulati in se dajo kot taki realizirati le prek države. Neskladnost v našem pojmovanju naroda je tu očitna. Pravimo, da je narod lahko eksistenten brez države, lahko pa postavi državo v svojo službo. Toda ali si moremo predstavljati narod brez volje do samostojnega življenja, brez neodvisnosti in suverenosti, ali niso to bistveni atributi njegove eksistence? Priznajmo, da narodnega življenja ne moremo ločiti od političnega in državnega, da narodno življenje v svoji totalnosti obsega tudi državno in politično življenje in v tem primeru ne gre za podrejenost ali nadrejenost, za odvisnost ali neodvisnost ene kategorije od druge, ampak za spoznanje, da je moderna država samo politična oblika polnega narodnega življenja. Svet prizna neko skupnost kot narod šele, če ima ta svojo državo, ali se vsaj odločno in dejavno zanjo poteguje. S tem spoznanjem smo našli most do zahodnega političnega nazora o narodu. Narod pojmuje tudi mi kot politikum, a to pomeni samo eno stran narodne eksistence. Narod nam pomeni razen tega kulturno in gospodarsko skupnost, v največ primerih tudi jezikovno skupnost, skratka pravo integralno eksistenčno skupnost, ki zajema in obsega vsa področja družbene dejavnosti. Prav iz tega razloga prizna svet izmed vseh družbenih oblik edino narodu pravico politične samoodločbe in suverenosti. Prav zato dobiva narod objektivno in v zavesti svojega članstva pomen najvažnejše teritorialne skupnosti in zahteva članstvo zanj največjo mero samoodločbe, ki jo more v današnjih pogojih zagotoviti le lastna, tj. narodna država. (Gre tu za moderno državo. Države so bile, preden so eksistirali narodi v današnjem pomenu besede, a za svojo existenco so iskale drugo legitimacijo.)

II

Pomuditi pa se moramo pri nekaterih zakonitostih narodnega življenja. Vsaka družbena življenjska oblika ima svojo družbeno funkcijo in je eksistentna, dokler to funkcijo izvršuje. Narod je očitno tista družbena oblika, ki ustvarja za individualni razvoj in vzpon človeka, za njegovo vživetje v družbeno okolje najboljše pogoje, in je tista skupnost, ki ljudi svojega teritorija mimo vseh interesnih, razrednih, idejnih in političnih nasprotstev veže in združuje v aktivno življenjsko enoto, jo tako usposablja za skupne naloge, preprečuje atomizacijo družbe in popolno odtujitev človeka od lastnega bivanja. Kakor vsaka družbena oblika je narod dinamičen pojav, razumeti in doumeti ga moremo torej le v njegovem razvoju. Narod ni danes povsem isto, kar je bil včeraj, in jutri ne bo povsem to, kar je danes. Kar pa porokuje za njegovo identiteto, to je zavest njegove skupne zgodovinske usode, to je zaklad njegovih živih kulturnih vrednot in izročil, ki jih neprestano obnavlja, to je končno ozemlje, na katerem biva in ki je njegova last. *Narod je s svojo državo vred glavna enota v diferenciacijskem procesu človeške družbe v prostoru.*

V taki meri je zvezana usoda naroda z določenim ozemljem, da bi s trajno izgubo le-tega bil narod tudi ob svojo identiteto. Evropski izseljenci v prekmorskih deželah so postali novi narodi kljub vsem kul-

turnim tradicijam in skupnemu jeziku, ki so jih vezali na staro domovino. Zgodovina naroda je nerazdružno povezana z njegovim ozemljem.

Narodi so pojav novejše zgodovine. Pojavili so se hkrati s prodorom demokratične ideje, pojavili so se kot zavestna skupnost s svojim državnim teritorijem povezanega ljudstva, ki hoče o svoji usodi samo odločati. Plemenske ali patriarhalne skupnosti, ljudstva starega veka ali fevdalne dobe niso narodi v današnjem pomenu besede. To velja tudi za stare Slovane in Slovence. Lahko govorimo o zgodovini svojih prednikov, kolikor nas veže z njimi jezikovno sorodstvo in kolikor so naseljevali današnjo slovensko zemljo, ne pa v tem smislu, da bi nas vezala z njimi kontinuiteta skupne narodne usode. Zgodovina naših prednikov nas zanimala predvsem kot zgodovina ljudstva na našem ozemlju. Ljudstva, ki so na tej zemlji zrasla v usodno skupnost, ta tvorijo naš narod. Vseeno je, kakšne krvi, kakšnega rodu in jezika, kakšnega razrednega sestava so bila, odločilno je, da so zrasla v zavestno, aktivno, eksistenčno skupnost. Vse, kar se je na naši zemlji v današnjem njenem obsegu zgodilo, ne glede na to, kateri sloj ali razred je bil nosilec zgodovinskih dogodkov, vse, kar je na naši zemlji zraslo in nastalo, spada k naši zgodovini, ki je obenem zgodovina naše dežele. Naše plemstvo, čeprav po jeziku nam tuje, je kos naše zgodovine, saj je živelo na naših tleh in bilo eksistenčno povezano z našo deželo in njenim ljudstvom. Valvazor je naš človek, a ne samo on. Naš narod — to so potomci vseh avtohtonih prebivalcev našega ozemlja v današnjem njegovem obsegu. Usodni pomen ozemlja za narodno eksistenco nam še dolgo ne bo povsem jasen, še dolgo se nam bo upiralo priznati, da na istem ozemlju ne moreta živeti hkrati dva naroda.

Naši moderni narodi so mogli nastati šele po zlomu fevdalnega reda, ko si je ljudstvo (bolje meščanski razred) osvojilo oblast v imenu nacije, to je skupnosti državljanov. Od takrat je bila »nacija« bojno geslo v bojih zoper monarhični avtokratizem in absolutizem in privilegije plemstva, bojno geslo v zedinjevalnih bojih za osnovanje narodnih držav. V Srednji Evropi in na evropskem Vzhodu pa je nacionalna ideja pod vplivom romantike, Herderjevih idej in konservativnih struj doživela svojo vsebinsko transformacijo, poudarek se je prenesel na njeno jezikovno in kulturno vsebino in kot taka se je uveljavila tudi pri Slovencih. Šele v narodnoosvobodilnih bojih smo premagali njen konservativni značaj. Z njimi šele smo se Slovenci uvrstili v krog priznanih modernih narodov s samosvojim političnim konceptom. Narodna ideja se torej pri nas ni takoj uveljavila kot ideja suverenega ljudstva. Spomnimo se, kako nas je leto 1848 našlo politično nepripravljene in je ideja Zedinjene Slovenije, komaj je vznikla, že tudi zamrzla. Nepripravljene nas je zajel tudi zlom habsburške monarhije, ko smo v naši slovanofilski romantiki iskali novega varuha za našo narodno eksistenco. Dolgo je trajalo, da smo spoznali pogoje samostojnega narodnega življenja, in še doživljamo, kako se nekaterim mudi, da bi jih spet napravili, kar dokazuje, da smo v svojem notranjem življenju še močno labilni. Kdor omalovažuje politična poročila naše narodne eksistence, med njimi teritorialno avtonomnost, se vrača k nazorom, ko smo videli v narodu predvsem idejno skupnost brez znakov njegove realne eksistence. Toda od same vere v neke razvojne nujnosti ne moremo živeti, če pri tem prezremo naloge in živ-

ljenjske nujnosti današnjega dne in prezremo, kako trdo in kruto dejstvo je država, kljub temu da ugotavljamo njeno odmiranje.

Pri tem niti ne gre samo za priznanje ali nepriznanje današnje države, ampak če gledamo razvoj v perspektivi, še bolj za priznanje teritorialnosti naroda in vseh konsekvenc, izvirajočih iz takega priznanja. Spoznanje in ugotavljanje teritorialnega in političnega značaja današnjega naroda je bilo izhodišče tega razpravljanja. Če se še enkrat vrnem k temu postulatu našega nazora o narodu, potem se vračam zato, ker se ob njem ločijo duhovi. Kdor teritorialnost naroda zanika, zanika hkrati politične postulate narodne eksistence, ki so neuresničljivi brez političnih, torej teritorialnih meja, kdor nasprotno prizna, da ni naroda brez narodnega ozemlja, mora tudi priznati, da ima to ozemlje svoje meje, meje pa so vselej meje neke upravne oblasti, torej politične meje. Lahko je sanjati o dobi, ko bodo meje med narodi izginile, a sanje nimajo z realnostjo nič skupnega. Res je, da je človeški duh v svojem najsmelejšem poletu od nekdaj sanjal o času, ko bo vse človeštvo ena dejanska enota, in je to enotnost postavljal kot cilj vsemu razvoju, res je tudi, da se temu cilju človek ne bo nikoli odpovedal, a nerealna in neživljenjska je le predstava o nekem enotnem človeštvu brez notranje in brez teritorialne diferenciacije, predstava, da bi se kdaj vse človeštvo zlilo v eno samo homogeno skupnost svobodnih osebnosti. Priče smo na oko očitnega procesa nenehne družbene integracije in diferenciacije, ki spremlja razvoj in ustvarja najpestrejše življenjske oblike. Predstava o enosmernosti in premočrtnosti razvoja je povsem neživljenjska. Dialektičnemu značaju razvoja ustreza sočasni razvoj v eno in drugo smer, razvoju v širino razvoj v oblikovanje zmerom manjših, a strukturno razvitejših enot. Majhne enote so pogoj za nastanek večjih, ker velike in trdne družbene teritorialne tvorbe ne nastajajo iz nediferencirane, amorfne družbene mase. Ves ta proces teritorialne družbene integracije in diferenciacije je nositelj napredka. V teku tega procesa nastajajo večje in manjše, pomembne in manj pomembne družbene teritorialne enote, nastajajo take, ki po svoji *življenjski pomembnosti prekašajo vse druge* in bodo njihovi člani terjali zanje največjo mero politične samostojnosti. *Imenovali jih bomo narode.*

Narodno življenje je usmerjeno navzven in navznoter. Zrel narod ne pozna zunanje rasti. Njegove teritorialne meje so stabilne, a zato narod še ni stabilna tvorba. Ne glede na nenehno notranjo rast se spreminjajo njegovi zunanji odnosi do drugih narodov. Noben narod ne zadošča v svojem razvoju sam sebi, absolutne suverenosti naroda ni, eksistenčno so vsi narodi v večji ali manjši meri drug od drugega odvisni. Medsebojne vezi se v ugodnih pogojih množijo in prepletajo, narodi se zblizujejo, sklepajo politične in druge zveze. Predstavljamo si lahko, čeprav nimamo v praksi primera za to, da dva naroda polagoma zrasteta v novo, večjo eksistenčno skupnost, da težišče življenjske pomembnosti prehaja od dosedanjih narodov na novo, večjo skupnost, to se pravi, da je nastal nov, večji narod, v katerega prehajajo prejšnji narodi kot avtonomne regionalne enote, varujoč svoje kulturne in etnične posebnosti. Povsem nerealna je predstava, da bi se več narodov v teku razvoja zlilo, spojilo v novo homogeno celoto, v kateri bi se izravnale in izginile vse individualne

razlike prejšnjih narodov. Res je, da skupno življenje in že sama moderna civilizacija deluje izravnavaajoče na mnoge narodne razlike, a samo do neke meje. Posebni življenjski pogoji pokrajine in drugi faktorji ustvarjajo sproti tipične razlike značaja in miselnosti, ki se upirajo kakršnikoli unifikaciji in uniformiranosti. *Proces nastajanja večje narodne enote iz več manjših je mogoč le kot proces zraščanja, ne kot proces zlitja, spajanja, podoben je organskemu in ne kemičnemu procesu.* Noben narod se ne more zavestno odpovedati svojemu narodnemu značaju. Zraščanje narodov si zato moremo predstavljati le kot dolgotrajen proces, ko so dani vsi psihološki, kulturni, gospodarski in politični pogoji zanj. Vsak političen pritisk v tej smeri bi narode prej medsebojno odtujil kot pa zbližal. Prvi pogoj za zблиžanje narodov in njih zraščanje v večje enote je njih popolna enakopravnost, ki mora biti, če naj bo dejavna, zakoreninjena v zavesti naroda in se je s sugestijo in deklamacijo o njej ne da ustvariti. Za sleherni korak zблиžanja se mora narod odločiti v polni svobodi. Dokler se narod čuti narod, je njegova pravica do samoodločbe nesporna. Zmotno pa je naziranje, ki si predstavlja zблиžanje narodov kot neki splošen proces, potekajoč na celotni fronti narodov z enako intenziteto. Povsem naravno je, da se bo proces integracije uveljavil parcialno najprej med teritorialno bližnjimi sosednjimi narodi in bo šele prek njih zajel druge, oddaljenejše.

III

Nam Slovencem ni lahko brez mnogih pridržkov in pomislov sprejeti modernega pojmovanja naroda kot teritorialne eksistenčne skupnosti, nerazdružno povezane s svojim ozemljem. Preveč je v nas zakoreninjen nazor o narodu kot zgolj jezikovna, etnična, kulturna in duhovna skupnost. Saj narod je resnično to, a ni samo to. Samo to ga še ne opredeljuje enoumno nasproti sorodnim družbenim skupnostim. So jezikovne, etnične, kulturne skupnosti, ki niso narod. Naše pojmovanje naroda izhaja iz zgodovine njegovega nastanka. Pri tem radi prezremo, da smo v moderni narod dozoreli šele, ko smo v velikem narodnoosvobodilnem boju spoznali prave pogoje svobodne narodne eksistence, tiste pogoje, spričo katerih nas svet prizna kot enakopravnega člana družine narodov. Imejmo pred očmi, da se človeški rod diferencira po različnih kriterijih, ne le po narodnem, kakor na primer po jezikovnem, etničnem, razrednem, verskem, rasnem. Po jezikovni pripadnosti je isti človek lahko bodisi Francoz, Anglež, Španec, po narodni pripadnosti pa Švicar, Belgijec, Kanadčan, Avstrelac, Argentinec, Mehikanec. Ločitev nekaterih pojmov dela od nekdanj težave. Radi istimo pojma naroden in etničen, ker sta sorodna. Vendar se etnične skupnosti navadno po obsegu z narodnimi ne krijejo. Belokranjci so slovenska etnična skupina kakor Pohorci ali Prleki. K etničnim prvinam štejemo vse značilnosti primitivne ali ljudske kulture, kakor ljudsko pesem, ljudsko umetnost, ljudsko narečje, ljudske običaje, ljudsko izročilo, razne značilnosti ljudskega temperamenta in vse folklorne posebnosti. Etnične značilnosti in posebnosti so predmet etnografije, ki jo napačno imenujemo narodopisje.

Narodi so teritorialne skupnosti; a niso edine te vrste. Poleg njih poznamo mimo drugih teritorialne skupnosti znotraj večjih narodov, za katere bi se dala s pridom uporabiti znana in zastarela Stalinova definicija naroda kot zgodovinsko nastale stabilne skupnosti jezika, gospodarstva in posebne kulture, odsevajoč specifično duševnost. Mislim na velike pokrajine s politično avtonomijo, kakor so Bavarska, Sicilija, Sardinija, kakor so federalne enote znotraj federacije velikih narodov. V čem se razlikujejo take velike teritorialne enote od pravih narodov? Niso suverene, ugotavljamo. A to je zgolj politična klasifikacija. Zakaj niso suverene? Očitno zato, ker vidi ljudstvo v večji enoti eksistenčno važnejšo skupnost in terja edino zanjo suverenost. Utegne se zgoditi, da se taka velika federalna enota odcepi od narodne, se politično osamosvoji in postane suverena. Nastal je nov narod in nova narodna država. Zaključujem to razpravljanje in ugotavljam: *Narodi so v zgodovinskem razvoju nastale eksistenčne ljudske skupnosti s posebno kulturo in dejavno voljo do politične suverenosti*. Lahko bi podal drugo, bodi krajšo, bodi daljšo definicijo, bistveno je, da vsebuje tri glavne atribute naroda: eksistenčno skupnost, posebno kulturno življenje in voljo do samostojnega političnega življenja. Ni dvoma, da je razvita skupnostna zavest soustvarjalec naroda in da je ta zavest *konstitutiven znak* narodne eksistence. Brez te zavesti ni naroda. Njen najbolj vidni znak je zahteva po politični samostojnosti. Res pa je tudi, da sama skupnostna zavest še ne more ustvariti naroda, obstajati morajo neki objektivni pogoji, kakor skupno ozemlje, skupna kultura, skupni jezik, skupna zgodovinska usoda, skupna izročila, skupni gospodarski interes, vendar tudi ta dejstva niso nastala brez skupnostne zavesti, ki se je polagoma stopnjevala do stopnje, ki jo imenujemo narodno zavest, katere značilnost je, da terja za svojo skupnost največjo mero samoodločbe, suverenost.

Različna so zgodovinska pota, ki so vodila do nastanka današnjih narodov; niso vsi nastali kot rezultat delovanja revolucionarne narodne ideje, različni družbeni faktorji so se uveljavljali pri nastajanju posameznih narodov z različno težo, pri Slovencih npr. je bila odločilna jezikovna skupnost, pri mnogih narodih dolgotrajno skupno življenje v enem državnem sestavu, a ko danes proučujemo bistvo splošnega fenomena narod, ga moramo obravnavati kot dovršeno družbeno dejavnost, ne glede na njegov nastanek. Nobena teorija o narodu, posneta po zgodovini enega samega naroda, ne more imeti splošne veljave. Sociološka znanost in njena veja, politična znanost sta predvsem poklicani, da nam razložita bistvo in družbeno funkcijo fenomena, ki ga imenujemo narod ali nacija. (Specialna znanost o narodu, narodoslovje ali naciologija se doslej ni razvila kljub nemajhni literaturi, ki se ukvarja z nacionalnim vprašanjem. Vzrok je v tem, da sam predmet take znanosti do danes ni enotno opredeljen.)

IV

Omeniti moram na tem mestu poizkus, ki sicer pri nas ni prvi te vrste, pojasniti pojav naroda z vidika nekega modernega filozofskega nazora. Izhaja z vidika, da država odмира, in obravnava svoj predmet

neodvisno od nje kot idejni pojav, kot za neko zgodovinsko dobo značilno, v njej prevladujočo miselnost, ki zamenja drugo pred njo v družbi veljavno idejno smer, kakor so se pri nas vrstile in si sledile dobe kmet-skih uporov, protestantizma, štiftarjev, prosvetljenstva, etatizma, baroka, romantike. Seveda se da doba nacionalnega prebujenja, revolucionarne narodne ideje obravnavati podobno kot kako versko ali drugo idejno gibanje, vendar je narodno gibanje vodilo do formiranja naroda in narodne države. Nas zanima tu samo narod kot končni plod tega gibanja, ne glede na individualno pot njegovega nastanka. Kot družbena kategorija imajo vsi narodi skupne značilnosti, ki jih ločijo od drugih družbenih pojavov. Te značilnosti utemeljujejo njih eksistenco. Kdor pritrjuje geslu, da država umira, narod pa ostane, kdor torej negira politični faktor v življenju naroda, je tembolj dolžan pojasniti, kako si predstavlja samostojnost, svobodo, samoodločbo naroda v svetu, v katerem živimo, ne v daljni megleni prihodnosti. Taki nazori lahko povzročijo usodno zmedo v našem narodnem življenjskem vprašanju. V »Perspektivah« 1, 62/63 srečamo na str. 317 razpravo Primoža Kozaka z naslovom »Narod ali družba«, kar se mi zdi povsem nemogoča alternativa. Družba je fiktivna enota, prav tako bi lahko vprašali: narod ali človeštvo. Opravka imam zmerom s konkretno obliko družbe. Očitno je avtor imel v mislih alternativo: slovenski narod ali jugoslovanska družba, ki pa je prav tako nesprejemljiva, ker smo Slovenci sami del te družbe. Svoj smisel bi dobila alternativa šele, če bi slovenski narodni družini postavili nasproti jugoslovansko narodno družbo kot novo narodno enoto in kvaliteto. Tega avtorju nočem podtikati. Kje je tu jasnost misli! V 21. številki istega mesečnika, str. 31, piše Veljko Rus v razpravi: »Neresnična dilema in resnična dilema« pod črto: »Ker nismo verovali v samobitnost individualnosti, je bilo nujno, da smo tudi do nacionalnega problema zavzeli drugačno stališče kot Pirjevec in to ne zaradi politične prebrisanosti, pač pa zato, ker je v skladu z našo osnovno orientacijo (podčrtal R. M.) zrastle prepričanje, da narodna individualnost ni nič drugega kot prikazen predvsem od tedaj, ko se je začelo slovensko ljudstvo organizirati v višje oblike, kot npr. bojna tovarišija in delovne skupnosti. Morali smo poudariti, da je pot zorenja slovenske skupnosti v njenem navezovanju na zgodovinsko situacijo, jugoslovansko pa tudi širšo, ne pa v njenem individualnem ponotranjenem samooblikovanju. Tej perspektivi pa ne ustreza poudarjanje teritorialne politične avtonomije, ampak proces ekonomske in socialne integracije, če nočemo kot skupnost regradirati in konservirati svojega lastnega razvoja.« Tako je torej v nekaj skopih besedah nakazan ves naš nacionalni problem! Pa naj kdo zanika, da nas take modrosti samo begajo in odvrtaajo od spoznanja naših narodnih življenjskih vprašanj in pogojev. Kaj bi ostalo od teh modrosti, če bi jih kritično analizirali? V skrbi za prihodnost pozabljam včasih na svoj položaj v sedanosti. Pravijo, da bo narod v svojem razvoju sebe prerastel, presegel. To je lahko fraza in je fraza, dokler ni jasnosti o poteku takega procesa. Predvsem: Razdaja lahko samega sebe in presega, kdor je resnično bogat, trden sam v sebi in zavarovan v svoji eksistenci. Kdaj smo imeli ta občutek? Da postanemo to, bodi naloga današnjega dne, drugo prepustimo prihodnosti. V času neverjetno razvitih

komunikacijskih sredstev je prazna vsaka skrb, da bi se narod sam vase zabubil in živel izolirano življenje, prej je utemeljena bojazen, da bi poplava raznih dvomljivih civilizacijskih pridobitev in dobrin postala resna ovira zdrave narodne rasti.

Beseda o narodnosti ali narodni pripadnosti

Narodnost žal ni enoumna beseda. Včasih jo srečam — po nemškem zgledu — v pomenu narodne manjšine ali skupine. To rabo odklanjam, ker povzroča zmedo v nacionalnih pojmi. Beseda izraža natanko isto kot izraz narodna pripadnost. V civiliziranem svetu pripada sleherni človek nekemu narodu, kakor pripada neki državi. Človek brez narodnosti ali državljanstva je redka izjema. V zahodnem svetu se oba pojma krijeta, ker pač pomeni narod skupnost državljanov. Pri nas in na Vzhodu narodnost in državljanstvo posebej ugotavljajo, ker pojmujejo narod kot posebno kategorijo poleg države. Prav zato je potrebno, da se pri besedi in pojmu narodnost ustavljam. Od različnega pojmovanja naroda izhaja različno pojmovanje narodnosti.

Bili so časi, ko je veljala narodnost bolj ali manj za individualno zadevo vsakega posameznika, ko so mu priznali do neke meje pravico, da si narodnost svobodno izbira, in je veljal nazor, da je narodnost odvisna od individualne narodne zavesti. Spominjamo se časov, ko je politična propaganda vplivala na določanje narodnosti. Sicer so za uradno štetje narodne pripadnosti skušali uveljaviti objektivni kriterij, za katerega je veljal za neko dobo etnični značaj okolja, ki mu je nekdo pripadal, pozneje pa splošno jezikovna pripadnost, vendar povsem zanesljivega objektivnega spoznavnega znaka ni bilo in v veliki meri je odločala individualna volja in izjava. To je bilo v dobi, ko so se v Srednji Evropi, zlasti na področju avstro-ogrske monarhije, formirali narodi na osnovi jezikovne diferenciacije in vzporedno z oblikovanjem nacionalnega knjižnega jezika. Narod takrat še ni pomenil tako mogočnega političnega faktorja kakor danes, pravica naroda do samoodločbe in suverenosti še ni bila prešla v pravno zavest sveta, naroda še nismo pojmovali kot integralno eksistenčno skupnost s svojim ozemljem in svojimi političnimi pravicami. Ker je narod pomenil predvsem jezikovno skupnost, se predstava, da narod živi brez svoje države v neki državni zvezi, ni zdela tako absurdna in nemogoča kakor danes, ni se nam zdelo nemogoče, da živi več narodov mešano na enem in istem ozemlju. Ko pa smo polagoma premagali romantično pojmovanje naroda kot zgolj jezikovno-etnično-kulturne skupnosti, je postala svobodna izbira narodnosti nesmisel. Če ni narod samo duhovna skupnost, če zajema kot prava eksistenčna skupnost totalnost družbenega življenja, je jasno, da ni odvisno od osebne odločitve, kateremu narodu kdo pripada. Ne more se posameznik svojevoljno izločiti iz svoje skupnosti, iz tiste skupnosti, v katero ga je usoda postavila. Moj narod je tam in ne more biti nikjer drugje, kjer imam svojo eksistenco, svojo družino, svoje stalno bivališče, svojo domovino, svojo državo. Moja krajevna skupnost je hkrati tudi moja narodna, tista, v kateri sem zrastel, ki mi je omogočila moj razvoj in me veže s sto in sto vezmi, ki je odgovorna zame, kakor sem jaz odgovoren

za sleherno svoje dejanje in nehanje njej. Danes se nam zdi nemogoča predstava, ob kateri se včasih nismo spotikali, da bi v enem in istem kraju, pod isto streho, celo v isti družini pripadali ljudje različnemu narodu. Narodno življenje bi izgubilo svoj pravi smisel. Ena izmed družbenih funkcij naroda je prav v tem, kar tukaj ponavljam, da veže ljudstvo nekega teritorija prek vseh razlik v aktivno celoto, sposobno za zasledovanje skupnih ciljev, in da prepreči atomizacijo družbe zaradi neogibnih interesnih nasprotij. Pri svobodni izbiri narodnosti mora ta postati anarhičen element v družbi, mora ustvarjati nenehne umetne konflikte in napetosti, kakor dokazuje zgodovina narodnih sporov. Pripadnost k določenemu narodu je naša usoda, narodnost nam je dana z ozemljem, kjer stalno prebivamo. Seveda narodnost ni noben absolutum, ki bi človeku kratil svobodo ravnanja po lastni volji. Če se posameznik ne čuti eksistenčno vezanega na dano narodno skupnost, se lahko izseli na teritorij drugega naroda in si tam ustanovi svojo stalno eksistenco. V tem primeru pa, če ga je sprejel drug narod za svojega enakopravnega člana, če je postal državljani njegove države, je njegova dolžnost, da sprejme vse obveznosti, ki izhajajo iz tega članstva, je dolžan zvestobo novi narodni skupnosti ne glede na čustvene in tradicionalne vezi, ki ga vežejo na staro domovino.

Ker je vsak narod kot integralna eksistenčna enota hkrati tudi politična skupnost, je naravno, da se narodne in državne meje krijejo. V narodni državi more biti le ena narodnost, zato je ni treba šele posebej ugotavljati. (V zahodnih državah imajo za narodnost in državljanstvo enoten izraz — *nationalité*.) Ugotavljati je treba narodnost samo pri osebah, ki niso državljani dane države. Državljanstvo se je pri nas nekdanj ugotavljalo z domovinsko pravico v eni izmed občin države. Poraja se vprašanje, kako je z ugotavljanjem narodnosti v državi, kjer je več narodov. Taka država more biti le zveza več narodnih držav. Le prek članstva v eni izmed narodnih držav lahko kdo postane državljani državne zveze. Narodnostno mešano ozemlje je za zahodno pojmovanje kontradiktoričen pojem. Ne moreta hkrati živeti dva naroda na isti zemlji, to se upira modernemu pojmovanju naroda. Suverenost je nedeljiva. Lahko je neko ozemlje jezikovno ali etnično mešano, ne pa narodno. In vendar obstajajo narodne manjšine, torej narodno mešana ozemlja! Res je. A narodne manjšine kot del naroda za mejo so v zgodovinski perspektivi absolutno prehoden pojav. Z razvojem bodo izginile. Ali bodo uveljavile pravico do samoodločbe, ki načelno pritiče delu naroda enako kakor narodni celoti, ali pa bodo s priznanjem dane države kot svoje države izgubile svoj narodni značaj, kar nikakor ne pomeni, da se bodo odpovedale svojim jezikovnim in etničnim posebnostim. O navadnih jezikovnih in etničnih skupinah in skupinicah, ki žive pomešane z drugorodno večino na istem ozemlju in se dajo teritorialno razmejiti, ne more nihče trditi, da so to prave narodne manjšine s pravico samoodločbe. Eksistenčno so povezane z večino, torej tudi narodno.*

* V drugem delu razprave, ki ga tu ne objavljamo, govori avtor o vprašanju narodnih manjšin. — *Op. ur.*

Sklepna opomba

Z globoko zavzetostjo izpovedujemo svojo vero v miroljubno sožitje vseh narodov, ne glede na njih družbeni sestav, ko pa razpravljamo o narodnih vprašanjih in sklepamo ustrezne pogodbe, se večkrat dogaja, da govorimo drug mimo drugega, ker se naši nazori o narodu v mnogem razhajajo. Mislim predvsem na razlike med zahodnim in vzhodnim pojmovanjem naroda.

S tem stanjem se ne smemo sprijazniti, naša skrb bodi, da se nazori v bitnih stvareh naroda polagoma uskladijo in da najdemo skupen jezik za njih obravnavo.

Zahodno izrazito politično pojmovanje, ki mu je narodna ideja legitimacijska ideja moderne države in ki narod isti s politično skupnostjo vseh državljanov, bomo vzeli na znanje in mu svoje pojmovanje približali.

Vendar nas politični nazor o narodu ne zadovoljuje, ker je enostranski, a enostranski je tudi naš jezikovno-kulturni ali romantični nazor, ker ne zajame celote narodnega življenja in ni v skladu z našo prakso, ki terja politična poročstva za narodno eksistenco.

Ponuja se nam sama po sebi sinteza zahodnega in vzhodnega nazora, ki bi zajela totalnost narodnega življenja, pojmovala narod kot integralno, vsa področja družbene dejavnosti obsegajočo skupnost, tudi politično, odpravila sporni odnos med državo in narodom, tako da bi prikazala državo zgolj kot politično stran celotnega življenja modernega naroda, skratka, da bi pojmovala narod kot pravo vsestransko eksistenčno skupnost in v tej eksistenčnosti videla najznačilnejši atribut narodne biti.

V prejšnjih izvajanjih sem stalno opozarjal na značaj modernega naroda kot eksistenčne skupnosti in ni ga treba tu še posebej pojasnjevati.

Nazor o narodu kot eksistenčni skupnosti ustvarja možnost, da premostimo nasprotje med zahodnim in vzhodnim pojmovanjem naroda.